

Робоча й культова зона розміщувалися в найбільш освітленій частині хати - південній, південно-східній, східній, а біля північної стіни розташовувалася піч, лежанка і піл. Саме тому та частина житла, що виходила вікнами на схід або південь, мала назву "чистої", "світлиці", "червоної" і вважалася "парадною" частиною простору.

З орієнтацією хати пов'язано дуже багато народних традицій та ритуалів. Так, наприклад, на Гуцульщині заходять за стіл, щоб всістися, за рухом сонця.

Висновки. Таким чином, співвіднесеність стін стародавнього народного житла зі сторонами світу є одним з основних чинників, що впливали на його архітектурно-планувальну структуру.

Перспективи подальшого дослідження. Вивчення і встановлення головних історичних закономірностей у планувальній структурі стародавнього народного житла є необхідними при здійсненні пошуку напрямків створення сучасного комфортного житла.

Література

1. Байбурин А.К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. -Л., 1983.
2. Всеобщая история архитектуры. -Т.2. - М.:Стройиздат, 1972.
3. Губернский Ю.Д., Лицкевич В.К. Жилище для человека.- М.: Стройиздат, 1991.
4. Данилюк А.Г. Українська хата. - Київ: Наукова думка
5. Джандиери М.И., Лежава Г.И. Архитектура горных районов Грузии.: М.:Изд-во Академии архитектуры СРСР, 1940.
6. Мышковский Я.И. Жилища разных эпох. - М.: Стройиздат, 1975
7. Самойлович В.П. Народна творчість в архітектурі сільського житла. - К., 1961.
8. Самойлович В.П. Народная архитектура Украины в иллюстрациях. - Киев:"Абрис", 1999.

УДК 711. 1

Кузьменко Т.Ю.

ДО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ "АГЛОМЕРАЦІЯ" І "ПРИМІСЬКА ЗОНА" ЯК ВИЩИХ РІВНІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СТРУКТУР АРЕАЛУ ПРИМІСЬКИХ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ

Анотація. Запропоновано підходи до розмежування понять "агломерація" та "приміська зона". Наведені типи агломерацій та критерії їх ідентифікації. Обґрунтовано некоректність застосування терміна "агломерація" до зон впливу обласних міст з людностю 300-400 чол. і переважно сільським розселенням ближньої зони (1-го поясу) приміської

зони, запропоновано до зон впливу великих міст Північно-Східного регіону (Полтава, Суми) вживання терміна "приміська зона".

Ключові слова: агломерація, приміська зона, зона впливу, делімітація агломерації.

Анотація. Предложены подходы к разграничению понятий "агломерация" и "пригородная зона". Приведены типы агломераций и критерии их идентификации. Аргументировано некорректность употребления термина "агломерация" для зон влияния областных городов с населением 300-400 чел. и преимущественно сельским расселением ближней зоны (1-го пояса) пригородной зоны, предложено для зон влияния больших городов Северо-Восточного региона (Полтава, Сумы) употребление термина "пригородная зона".

Ключевые слова: агломерация, пригородная зона, зона влияния, делimitация агломерации.

Annotation. The approach of the differentiation of the concept "agglomeration" and "suburb zone" are proposed. The types of the agglomerations and criteria of the identification are motivated. The application of the concept "agglomeration" of the zone of the influence of the regional centre with of the population 250.0-350.0 and prevailing village population of the nearest suburb zone is no corrected. The application of the concept "suburb zone" to the large towns of the North-East region of Ukraine (Poltava, Sumy) is proposed.

Key words: agglomeration, suburb zone, regional centre, nearest suburb zone.

Вступ. Концепція сталого розвитку поселень висуває на порядок денний антропокультурну парадигму, що передбачає створення для людини оптимальних умов праці, побуту і відпочинку в екологічно сприятливому середовищі. Специфіка агломераційних процесів і становлення ринкових відносин виявляють вплив на формування функціонально-планувальної організації приміських сільських поселень (ПСП) як невід'ємних складових агломерацій та приміських зон (ПЗ) великих міст. Дослідження проблем ПСП в міських агломераціях та ПЗ великих міст охоплюють широке коло питань і пов'язуються як з оптимізацією відносин міст з приміськими територіями, так і з удосконаленням системи сільського розселення та архітектури сіл.

Вивчення питання базується на роботах вітчизняних та зарубіжних фахівців: Г.М. Лаппо, В.Г. Давидовича, Ф.М. Листенурга, С.М. Перцика, В.В. Покшишевського, Є.І. Пітюренка, І.О. Фоміна, К.К. Шешельгіса, А.Е. Гутнова, О.Г. Вишневецького, Д.І. Богорада, Г.Г. Габреля, П. Хаггета, Ж. Шабо, Д. Форрестера, Д. Уеруейна та ін. У науковій літературі останніх десятиріч не зовсім чітко визначена диференціація понять "агломерація" та "приміська зона". Проте ретроспективний аналіз нормативно-довідкових і наукових джерел [1, 2, 3, 4, 5] дозволяє визначити термін "агломерація", як центральну частину групової системи розселення, що складається із цільної мережі в основному міських

поселень, навколо міста-центру (з населенням більше 500 тис. жителів). Ця сукупність міських та сільських поселень різної величини і господарського профілю об'єднана розвинутими територіально-виробничими зв'язками, спільною інженерною інфраструктурою, єдиною мережею громадських центрів, соціально-культурного обслуговування і місць відпочинку.

Міські агломерації (МА) – компактні скупчення міст та інших поселень, що мають тенденцію до зближення й посилення виробничих, трудових, культурно-побутових та інших взаємозв'язків між ними. Значне місто-центр агломерація та її периферійна (зовнішня) зона є складовими частинами більшої територіальної системи, яку Д.І. Богорад називає загальною приміською зоною центрального ядра, О.Г. Вишневський – "агломерацією в широкому розумінні" та ідентифікує її з "метропольним районом США" [1]. У новітніх публікаціях зустрічається наступне визначення агломерації: "комплекс населених пунктів, що складаються з міст і містечок, пов'язаних між собою численними функціями та мають тенденцію до інтеграції" [8]. У радянській та вітчизняній літературі в агломерації включені скупчення поселень і території між ними (від 200 м до 3-х км). Західні дослідники трактують агломерації як суцільний масив забудованих територій, що утворився в результаті їх розростання. Як бачимо, на сьогодні немає єдності у поглядах фахівців щодо критеріїв виділення агломерацій та їх термінологічного визначення.

Постановка завдання. Метою статті є пошук підходу до розмежування понять "агломерація" та "приміська зона" великого міста, визначення критеріїв їх межі для міст Північно-Східного регіону України.

Виклад основного матеріалу. У процесі урбанізації в зоні впливу великих міст відбуваються значні якісні зміни: все більшого значення набуває стихійне розширення території ПСП. Початок 20-го ст. позначився трансформацією частини відносно компактних великих міст у більш складний містобудівний організм – міську агломерацію. Значно відрізняються оцінки масштабів МА на території колишнього СРСР у різних дослідників (таблиця 1).

Таблиця 1.

Кількість МА на території СРСР та України			
Кількість міських агломерацій (МА)	В межах СРСР		
	За В. Давидовичем	За П. Поляном	За Г. Лаппо, В. Любовним, М. Майергойзом
	450	1959р. – 42 1970р. – 63 1979р. – 84	75
В межах України			
Генеральна схема розселення СРСР	Дослідження КиївНДІМістобудування		Географічна енциклопедія України
38, в т.ч. 6 значних, 8 середніх, 24 малих	12 сформованих, 11 таких, що формуються, 8 перспективних		19

Генеральна схема розселення на території СРСР (таблиця 1) виділила в межах України 6 значних агломерацій (Київську, Харківську, Дніпропетровську, Донецьку, Одеську та Львівську). За цією класифікацією Полтавська і Сумська області також названі агломераціями і потрапили в категорію малих – з населенням відповідно – 312,8 і 291,6 тис. чоловік. Довідник проєктувальника "Містобудування" [7] для характеристики міських агломерацій виділяє структурно-планувальні ознаки, в т.ч. розмір міста-центру. Відповідно з цим критерієм МА поділяються на наступні типи: крупні агломерації – 500-1000 тис. чоловік і більше; великі – 250-500 тис. чоловік; середні – 100-250 тис. чоловік; малі – менше 100 тис. чоловік. За цим критерієм території навколо міст Полтава і Суми можна віднести до великих агломерацій. Проте, на наш погляд, місто з прилеглими до нього переважно сільськими поселеннями та слабо урбанізованою приміською зоною (ПЗ) вважати агломерацією не є науково коректним. До того ж, у зоні впливу міст Полтава і Суми немає жодного міста, лише в зовнішній частині ПЗ розташовані селища – районні адміністративні центри. Тому території зон впливу міст Полтава і Суми (орієнтовно в радіальному окресленні відповідно – 40 і 35км) доцільно називати на нашу думку приміськими зонами. Поняття "приміська зона найбільшого міста" [3] (значного і найзначнішого) визначається як сукупність навколишніх міст і територій, формування яких підпорядковується його інтересам [4]. Межі ПЗ умовно окреслювалися радіусом 50-100 км. Наприкінці 60-х років на території України сформувалося вісім найбільших міст: Київ, Харків, Одеса, Донецьк, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Кривий Ріг і Львів, що становили групу міст обробної та видобувної промисловості. Їх розвиток пов'язувався з великою концентрацією населення не лише в містах, а й у ПЗ. Найбільшою щільністю населення на одиницю забудованої території характеризувалися Київ (280 чол./км²), Харків (6920 чол./км²), Одеса (7240 чол./км²), Запоріжжя (5107 чол./км²) і Львів (8500 чол./км²). Багато найбільших міст сформувалося на основі злиття великої кількості невеликих поселень [4]. На порядок денний постала проблема пошуку шляхів регулювання розвитку найбільших міст, а саме: децентралізація їх шляхом формування приміських зон (1960р.) та регулювання розвитку шляхом формування системи населених міст (1980р.). Регіональна схема розселення на території України (1986 р.) і пізніше Генеральна схема планування території передбачали формування восьми регіональних систем населених міст (РСНМ) з центрами відповідно: Київ, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Одеса, Львів, які вже на початку 80-х років відповідали вимогам, що ставилися до регіональних систем. Своєрідне розташування Вінницьї та Сімферополя зумовило визначити їх як можливі регіональні центри [4, 5].

Аналіз розвитку найбільших агломерацій світу та колишнього СРСР вказує на таку їх особливість, як географічна вибірковість території

формування. Ними позначені значні вузли соціально-економічного простору, такі як ядра регіонів, вузли зовнішніх економічних контактів, головні "виходи" та "входи" держав, зони контактів морів та суходолу, гірських та рівнинних територій, основні центри освоєння нових територій (часто в місцях розробки мінерально-сировинних ресурсів), найзначніші вузли внутрішньої інфраструктури.

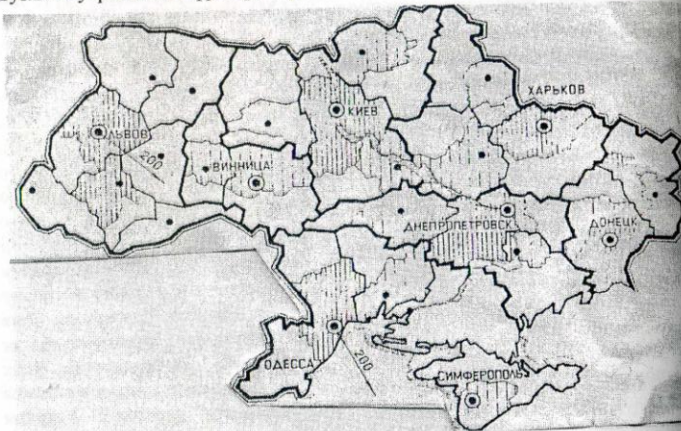

Рис 1. Регіональна схема розселення на території України [5] (за матеріалами Київ НДІП містобудування).

Таким чином формується певна унікальність агломерацій, наприклад: Бакинсько-Апшеронська, Кавказьких Мінеральних Вод, Ферганське "сузір'я", Тольятті-Куйбишев-Сизрань, Одеська, Ризька, Львівська, а в Західній Європі – Великий Гамбург, Крайове місто Нідерландів (Randstad) та багато інших.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Виділені генеральною схемою розселення СРСР регіональні центри в межах України (шість), а також Генеральною схемою планування території України (разом з перспективними - вісім) наразі найбільше відповідають сучасному уявленню про такі територіальні структури, як міські агломерації. Для великих міст із населенням 250-350 тис. чоловік (Полтава, Суми) більш прийнятним буде застосування терміну "приміська зона", тому до складу Північно-Східного регіону України входять Харківська агломерація та її зовнішня зона, а зони впливу великих міст Полтава і Суми доцільно називати приміськими зонами. Подальші дослідження доцільно направити на уточнення меж ПЗ міст Полтава і Суми та їх функціональне зонування з метою пошуку стратегії розвитку приміських сільських поселень.

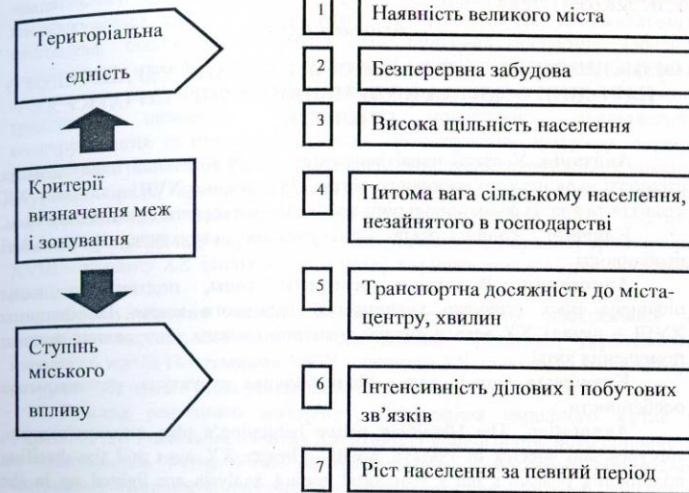

Рис. 2. Критерії визначення меж агломерації

Література

1. А.Г. Вишне夫斯基. Основные проблемы развития Парижской агломерации. / Градостроительство. Районная планировка. Городские агломерации. – К.: 1967. – С. 116-125.
2. В. Владимиров. Расселение и экология. – М.: Стройиздат, 1966. – 393с.
3. С.И. Кабакова. Градостроительная оценка территории городов. – М.: Стройиздат, 1973. – 153 с.
4. М.М. Кушніренко. Методи передпроектного аналізу в містобудуванні. – К.: ІЗМН, 1996. – 164 с.
5. И. Ладьгина. К вопросу об особенностях градостроительного проектирования в современных условиях. / Традиції та новачі у вищій архітектурно-художній освіті. Зб. Наук. праць вищих навчальних закладів художньо-будівельного профілю України і Росії. / Під аг. ред. Н. С. Трегуб. – Харків.: – 2007, № 4, 5, 6. – С.225-226.
6. Г.М. Лаппо. Города на пути в будущее. – М.: Мысль, 1987. – 236 с.
7. Містобудування. Довідник проектувальника. / За ред. Т.Ф. Панченко. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 192 с.
8. Тенденції розвитку приміських зон та їх адаптація до ринкових умов господарювання /www.libraru.ospu.odessa.ua.